

A szabácsi mészárlás – Egy közvetett tanúvallomás az 1914. augusztus 17-i vérengzés ügyében ^[1]

Bár a hadviselés szabályait a 19. század második felében, illetve a 20. század elején a nemzetközi közösség már megalkotta, 1914-re kiderült, hogy megfelelő szankciók híján a jogsértések megelőzése hiú ábránd marad. Az első világháború folyamán a hadviselő felek szinte valamennyi jogsértést elkövettek, amelyeket a vonatkozó konvenciók tiltani rendeltek. A történelmi emlékezet különösen a nyugati hadszíntéren a németek által elkövetett atrocitásokat rögzítette, pedig a világháború más helyszínein is bőven akad példa súlyos háborús bűnökre. Ausztria–Magyarország érintettsége a hasonló ügyekben csupán az utóbbi két évtized során került a kutatók érdeklődésének a homlokterébe.

Bevezető

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének a szerbekkel szembeni hadijogsértéseiről a nagyvilág hosszú időn át szinte kizárólag az eredetileg német származású svájci kriminológus, *Rodolphe Archibald Reiss*[1] cikkei és könyvei alapján tudott. Közülük talán a legsúlyosabb eset a címben szereplő, 1914. augusztus 17-i vérfürdő, mely során a szabácsi Péter-Pál templom kertjében ismeretlen számú szerb civil esett áldozatul. A modern hadtörténeti irodalomban elsőként valószínűleg az osztrák *Rudolf Jerábek* 1991-es Potiorek-életrajzában[2] lehetett olvasni erről az ügyről a megfelelő levéltári források feltűntetésével. Magam a kétezres évek végétől több magyar, illetve idegen nyelven megjelent tanulmányban[3] foglalkoztam a szabácsi mészárlással. Az osztrák–magyar első világháborús atrocitások történetének mára már jelentősnek mondható és egyre bővülő irodalma van. A kérdéssel foglalkozó szakemberek közül külön ki kell emelni az osztrák fotótörténész, *Anton Holzer* nevét, aki több könyvet[4] is szentelt a Monarchia katonái által elkövetett rémtetteknek.

Szabács

A szabácsi vérengzés az eltelt immáron több mint száz esztendő dacára számos tisztázatlan kérdést vet fel. Mindmáig nem tudni az áldozatok pontos számát: a különféle beszámolók 60 és 150 közé teszik ezt az adatot, de például *József főherceg* visszaemlékezéseiben 53 komitácisiról[5] ír.[6] Ráadásul nem ismerjük az egész ügy fő felelősének nevét, aki a végzetes parancsot kiadta.

A számba jöhető osztrák–magyar tábormokok közül *Lothar Hortsteint*,[7] a 9. hadtest akkori parancsnokát a világháborút követően a katonai kötelességszegések feltárására alakult osztrák parlamenti vizsgálóbizottság[8] mentesítette a felelősség alól, mivel nem talált rá nézve terhelő bizonyítékot. *Tersztyánszky Károlyt*,[9] a 4. hadtest parancsnokát, aki hírhedten kegyetlen katonának számított, szintén nem lehet meggyanúsítani, mivel a kritikus időszakban, 1914. augusztus 17-én délelőtt éppen nem tartózkodott Szabácson. *Kasimir von Lütgendorf*,[10] aki akkor a 7. gyaloghadosztály parancsnoka volt, név szerint ugyan meg van nevezve felelősként Holzer egyik kötetében, ám a fotótörténész a gyanúját nem tudja tényekkel alátámasztani, érvei legfeljebb feltételezéseken alapulnak.[11]

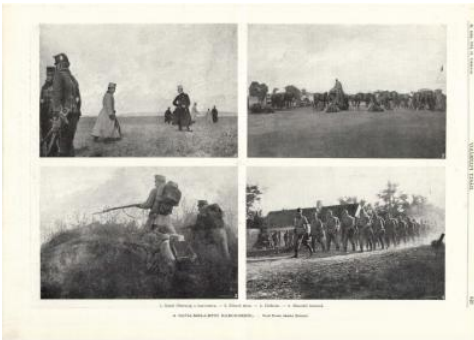
Az itt közölt dokumentum különlegessége, hogy eredetileg nem is a szabácsi vérengzés körülményeit feltárni hivatott vizsgálat során keletkezett. *Alfred Zedtwitz* gróf,[12] az események idején a 29. gyaloghadosztály parancsnoka, az 1914. augusztusi hadműveletek során csapataival Szabácsot védelmezte, ám elkövette azt a hibát, hogy feleslegesen megkerülésével közvetlenül fordult a balkáni osztrák–magyar haderők akkori parancsnokához, *Potiorek* tábornagyhoz.[13] Ezt az érintett felettes, Tersztyánszky Károly lovassági tábornok, a 4. hadtest parancsnoka annyira rossz néven vette, hogy Zedtwitzet beosztásából felmentette (nyilvánvalóan nem csupán a szolgálati út be nem tartásáért). A gróf ezt az intézkedést sérelmesnek találta, és hivatalos vizsgálatot kért. Ennek folyamán született az a jelentés, amelynek szerzője *Wettstein János*[14] tartalékos hadnagy, segédtsízt volt. További érdekessége az iratnak, hogy a jelentéstevő egy olyan közvetlen szemtanúra hivatkozik, akinek az elbeszélése egy másik, ugyanebben az aktában szereplő tanúvallomásban[15] is szerepel. Ez a személy *gróf Esterházy Móric*,[16] Lütgendorf akkori segédtsíztje, a későbbi magyar miniszterelnök volt.

gróf Esterházy Mór

A két dokumentum alapján úgy tűnik, Esterházy hadnagy lehetett az, aki sikertelenül próbálta megakadályozni a templomkertben őrzött foglyok lemészárlására kiadott parancs végrehajtását. Sajnálatos módon azonban a későbbi vizsgálatok során az ő tényleges szerepét nem próbálták meg tisztázni, így meghallgatására sem került sor. Mindössze egyetlen árva cédula utal az aktában arra, hogy egyáltalán felmerült a gondolata ennek: az 1914. szeptember 17-i keltezésű feljegyzés szerint „...gróf Esterházy Mór tartalékos hadnagy jelenleg a Semmeringen beteg. Nyilatkozata ennél fogva nem beszerezhető. [17] Természetesen az is nyilvánvaló, hogy nem sokkal jutnánk közelebb a fő felelős személyének megállapításához abban az esetben sem, ha Esterházy hadnagy vallomása a rendelkezésünkre állna, hiszen a végzetes parancsot kiadó állítólagos tábornokkal ő maga sem találkozott.

A szabácsi mészárlás

[2] [3] [4] [5]

[Tovább a galéria oldalára](#) [6]

Az egész ügy alapvető tisztázatlansága mellett további különös körülmény, hogy a jelek szerint szerb oldalról sem történt meg minden a gyalázatos történet emlékének megfelelő kezelésére. A mészárlás helyszínén, a szabácsi templom kertjében hiába keresnénk akár csak egy emléktáblát is, amely az 1914. augusztusi szörnyűség áldozataira utalna. Ugyanakkor tény, hogy a város a 2. világháború során még a Nagy Háború kínszenvedéseihez képest is rendkívül sokat szenvedett.

Dokumentum

Wettstein János jelentése

K. u. k. Operierendes Armeekommando
Ordonnanzoffizier Leutnant i. d. Res. Johann v. Wettstein

Verhalten des 9. Korps-
kommandostabes in
Klenak am 17. VIII. 1914.

An
des k. und k. 2. Armeekommando
in Dobromil

Dobromil, den 14. September 1914.

Auf Befehl der Kanzleidirektion, melde ich wie folgt über meine persönlichen Wahrnehmungen bezüglich der Haltung S.E. [18] des Kmdten [19] des 9. Korps G.d.I. [20] Hortstein in Sabač und Klenak am 17. VIII. 1. J. [21] und über speziellen Auftrag des Herrn Armeegeneralstabschefs GM [22] Mecenseffy darüber, was mir diesbezüglich der Lt. i. d. Res. Moritz Graf Esterházy mündlich mitgeteilt hat. Am 17. VIII. 1. J. habe ich in Peterwardein den Befehl erhalten, per Auto nach Sabač zu fahren und dort dem 9. Korpskommando und dem 7. Infanterietruppendivisionskommando Dienststücke zuzustellen. — Als ich gegen 1^h n. M. zum Brückenkopf in Klenak kam, fand ich die Brücke von fluchtartig herüberdrängenden Trains so belegt, dass ich nicht hinüberfahren konnte. Ich wartete also auf das Freiwerden der Brücke. Als die Queue der Trainkolonne beiläufig die Mitte der Brücke passierte (sic), begann die östlich von Sabač an einer Waldlinie aufgefahrne feindliche Artillerie die Brücke mit Granaten zu beschossen. Beiläufig nach dem 10. Schuss, als der letzte Wagen die Brücke passierte, gelang ein Volltreffer, der die Brücke auf einer 5–6 m. zerstörte, worauf der Kommandant der bei Brückenkopf befindlichen Pionierabteilung sofort ein Boot hinübersetzen liess, um den Korpskommandanten abzuholen. — Mein erster Gedanke war auch mit hinüberzufahren, aber da ich auf meine Anfrage, ob sich der Korpskommandant noch bestimmt in Sabač aufhalte, die Auskunft bekam, dass er möglicherweise

Dobromil, 1914. szeptember 14.

K. u. k. 2. Operierendes Armeekommando

Ordonnanzoffizier Leutnant i. d. Res. Johann v. Wettstein

Verhalten des 9. Korpskommando stabes in Klenak am 17. VIII. 1914.

An
das k. und k. 2. Armeekommando
in Dobromil

Dobromil, den 14. September 1914.

Auf Befehl der Kanzleidirektion, melde ich wie folgt über meine persönlichen Wahrnehmungen bezüglich der Haltung S.E. [18] des Kmdten [19] des 9. Korps G.d.I. [20] Hortstein in Sabač und Klenak am 17. VIII. 1. J. [21] und über speziellen (sic) Auftrag des Herrn Armeegeneralstabschefs GM [22] Mecenseffy darüber, was mir diesbezüglich der Lt. i. d. Res. [23] Moritz Graf Esterházy mündlich mitgeteilt hat.

Am 17. VIII. 1. J. habe ich in Peterwardein den Befehl erhalten, per Auto nach Sabač zu fahren und dort dem 9. Korpskommando und dem 7. Infanterietruppendivisionskommando Dienststücke zuzustellen. — Als ich gegen 1 Uhr n.M. zum Brückenkopf in Klenak kam, fand ich die Brücke von fluchtartig herüberdrängenden Trains so belegt, dass ich nicht hinüberfahren konnte. Ich wartete also auf das Freiwerden der Brücke. Als die Queue der Trainkolonne beiläufig die Mitte der Brücke passierte (sic), begann die östlich von Sabač an einer Waldlinie aufgefahrne feindliche Artillerie die Brücke mit Granaten zu beschossen. Beiläufig nach dem 10. Schuss, als der letzte Wagen die Brücke passierte, gelang ein Volltreffer, der die Brücke auf einer 5–6 m. zerstörte, worauf der Kommandant der bei Brückenkopf befindlichen Pionierabteilung sofort ein Boot hinübersetzen liess, um den Korpskommandanten abzuholen. — Mein erster Gedanke war auch mit hinüberzufahren, aber da ich auf meine Anfrage, ob sich der Korpskommandant noch bestimmt in Sabač aufhalte, die Auskunft bekam, dass er möglicherweise

schon mit der „Dampffähre“ herüberkommen sei, beschloss ich nicht mitzufahren, sondern die Rückkehr des Bootes zu erwarten, das entweder den Korpskommandanten herüberbringen würde, oder wenigstens Auskunft geben könnte, wo er sich aufhalte. Wäre ich mit hinübergefahren, so hätte eventuell die Gefahr bestanden, dass ich vom Korpskommandanten abgeschnitten worden wäre, was die Erfüllung meines Auftrages beeinträchtigt hätte.

Die Zeit der Überfahrt des Bootes benützte ich dazu, um mein Auto aus dem Feuer zu bringen.

Als ich aus dem Ort zu Fuss zum Brückenkopf zurückkam, erfuhr ich, dass der Korpskommandant tatsächlich schon vor längerer Zeit herübergefahren sei, leider konnte mir aber niemand Auskunft geben, wo er sich momentan befinde. – Nach längerem vergeblichen Suchen hörte ich, dass er per Auto nach Jarak gefahren sei. Ich wollte ihm nachfahren, die Strasse war aber von unbeschreiblich unordentlichen Trains dermaßen verstopft, dass ein Vorwärtskommen in dieser Richtung unmöglich war.

Da ich inzwischen von einigen Offizieren die Auskunft erhielt, dass der Korpskommandant wieder nach Klenak zurückgeritten sei, kehrte ich wieder um und es gelang mir auch nach langem Suchen den Korpskommandostab am Bahnhof beim Brückenkopf aufzufinden.

Sämtliche Herren, namentlich aber S.E. G.d.I. Hortstein waren in sehr erregter Stimmung. – Ich übergab die betreffenden Dienststücke, worauf S.E. ein Couvert sofort öffnete, den Armeekommandobefehl laut vorlas und kritisierte. – „*Truppeneinwaggonieren?! Dass kann ich ja unmöglich, das wäre ja der reinste Kameradenmord! Unsere Brüder verbluten ja drüben, ich kann sie nicht im Stich lassen.*“ – In der Nähe war zwar kein Civilist, aber wohl mehrere Personen des Mannschaftsstandes, vor denen diese Äusserungen gemacht wurden diese Tatsache, wie auch der pathetische Ton S.E. haben sowohl mich, wie auch den gerade dort anwesenden Lt.[24] Moritz Gfen[25] Esterházy auf das peinlichste berührt. Ich hatte den Eindruck, dass der Korpskommandant vollkommen den Kopf verloren hat, durch seine Fassungslosigkeit, planloses Hin- und Herrennen, zweckloses Schreien seine Umgebung auch demoralisierte. Er schilderte mir in einem vollkommen unmilitärischen klagenden Ton die nach ihm ganz desperate Lage und beklagte lebhaft, dass er seine Bagage nicht finden kann.

Da ich noch zur 7. I.T.D.[26] musste, drängte ich weg und bat um die Bestätigung des Kursbogens, worauf S.E. mich fragte, ob ich jetzt gleich nach Peterwardein zurückfahre. Auf meine Antwort, dass ich früher noch zur 7. I.T.D. nach Sabač gehe, sagte er mir, ich solle ihm die für dieses Kommando adressierten Dienststücke übergeben, er wird dieselben schon gelegentlich zustellen lassen, denn ich kann ja jetzt so wie so nicht hinüber. Ich verweigerte das, denn das eine Couvert war persönlich an S.E. den Herrn FMLt Freiherrn v. Lütgendorf adressiert und im übrigen bat mir die Verfassung des Korpskommandostabes keine Garantie, dass die mir anvertrauten Dienststücke durch seine Vermittlung pünktlich an ihrem Bestimmungsort gelangen werden.

Ich ging mit Lt. Gfen Esterházy über die Brücke nach Sabač, wo sein Auto wartete, mit dem wir zum 7. I.T.D. Kmdo fuhren, wo ich S.E. FMLt[27] Freiherrn v. Lütgendorf die Dienststücke persönlich übergab. S. E. gab mir den Befehl etwas zu warten, weil er mir eine Situationsmeldung mitgeben wird. In Erwartung denen ging ich mit Lt. Gfen Moritz Gf. Esterházy mich etwas in der Stadt umzuschauen. Diese tat einen sehr traurigen Anblick. Die Strassen voll mit Truppen und Trains. Eine jede Wohnung, ein jeder Laden geplündert, alle Sachen im wilden Durcheinander auf der Strasse.

Im Garten der Kirche sah ich einen grossen Haufen Leichen, circa 80 Stück. Auf meine Frage, was das sei, sagte mir Lt. Gf. Esterházy, dass das erschossene Civilgefangene (sic) sind, die heute Vormittag niedergemacht wurden. Er kam gerade dazu, wie so gegen 11h v.M. die auf der Strasse vor der Kirche befindlichen Truppen auf diese Gefangenen ein wildes Feuer eröffneten. Er kommandierte sofort Feuer einstellen und zog einen das ganze Vorgehen passiv zusehenden Infanteriekadett zur Verantwortung, der sich damit entschuldigte, dass soeben ein ihm unbekannter General mit einem Auto vorbeigefahren sei, der den Befehl erteilte, dass man von den gefangenen – die auf die Nachricht, dass die Serben in der Nähe seien und die Stadt bereits beschossen, unruhig geworden sind – die Bulgaren ausscheiden und die anderen niedermachen soll. – Die Truppen hatten das gehört und darauf sofort zu feuern angefangen. Das Eingreifen des Lt. Gf. Esterházy kam zu spät, sämtliche Gefangene legen schon tot oder tödlich verwundet auf einen Haufen. Ich sah diese Hekatombe gegen 6h n.M., die Leichen lagen noch unbestattet in der Sonne.

Als wir bald nachher zum 7. I.T.D. Kmdo zurückgingen, sah in ein Auto im raschem Tempo vorbeifahren, in welchem mehrere Officiere waren, Ich glaube es waren G.d.I. Hortstein mit seinem Stabe.

Beim 7. I.T.D. Kmdo trafen indessen mehrere Meldungen ein, dass den kämpfenden Truppen, Infanterie sowie Artillerie, die Munition ausginge. Der Herr Generalstabschef übergab mir darauf einen schriftlichen Befehl an die 38 Munitionskolonnen.

Lt. Gf. Esterházy sagte mir, dass Vormittag der Korpskommandant sämtliche Munitionswagen an der andere Ufer dirigiert hatte und dies die Ursache des eingetretenen Munitionsmangels sei.

Gerade als ich mich n.M. beim Korpskommandanten abmeldete, erteilte der Korpsgeneralstabschef den Befehl, dass sämtliche in der Nähe sich aufhaltenden Berittenen den Munitionswagen nachreiten und dieselben zurückdirigieren sollen. Die Munition soll dann mittels Pontons hinübergeschafft werden. Dies geschah auch und als ich gegen 6 1/2 Uhr von Sabač zurückkam, übersetzte ich die Save mit einem zurückfahrenden leeren Ponton.

Ausser den oben Angeführten sagte mir der überhaupt wortkarge und diesen Tag sehr erschöpfte Lt. Gf. Esterházy nur im allgemeinen, der Korpskommandant benehme sich ganz unmöglich. Er sei seiner Aufgabe überhaupt nicht gewachsen und sei allem Schuld daran, dass die Sachen jetzt schief gehen.

Alle Officiere, die ich in Klenak u. Sabač gesprochen habe, waren über die Haltung, Benehmen und Verfügungen des Korpskommandanten sehr erbittert und beklagten, dass die Ohnmacht eines Mannes alles verderbe und die Truppen vergiessen überflüssigerweise so viel Blut.

Ich stand so sehr unter der Suppression der Gesehenen traurigen Zustände, dass ich bei meiner Rückkehr um 3 h v.M. (18. VIII.) es als meine Pflicht erachtete dem Inspectionsoffizier der Generalstabsabteilung Obstlt. Melnicky meine Wahrnehmungen rückhaltlos zu melden.

Wettstein Lt.

A dokumentum magyar nyelvű szövege:[28]

Cs. és kir. 2. operatív hadseregparancsnokság

Wettstein János tart[alékos] hadnagy, segédtiszt

A 9. hadtestparancsnokság magatartása Klenakban, 1914. VIII. 17-én

A cs. és kir. 2. hadseregparancsnokságnak Dobromilban

Dobromil, 1914. szeptember 14-én

Az irodaigazgatóság parancsára a következőkben jelentem személyes észrevételeimet Ókegyelmessége Hortstein gyalogsági tábornoknak, a 9. hadtest parancsnokának folyó év VIII. 17-i szabácsi és klenaki magatartásáról, és a hadsereg vezérkari főnökének, Mecenseffy vezérőrnagy úrnak a személyes megbízásából mindazt, amit nekem erre vonatkozólag gróf Esterházy Móric tartalékos hadnagy szóban közölt.

VIII. 17-én Péterváradon kaptam parancsot, hogy gépkocsival Szabácsra menjek, és ott a 9. hadtestparancsnokságnak és a 7. gyaloghadosztály-parancsnokságnak szolgálati ügydarabokat kézbesítsek. – Mikor d. u. 1 óra körül Klenakban a hídfőhöz értem, a hidat oly zsúfolva találtam menekülésszerűen tülekedő vonatsapatokkal, hogy nem tudtam rajta átjutni. Vártam tehát a híd szabadválasára. Mikor a vonatoszlopok sora kb. a híd közepén túlra jutott, a Szabácsról keletre egy erdőszegélynél felállított ellenséges tüzérség elkezdte gránátokkal löni a hidat. Hozzávetőleg 10 lövés után, mikor az utolsó kocsi áthaladt a hídon, egy telitalálat 5–6 méteren szétrombolta a hidat, mire a hídfőnél lévő utászosztág parancsnoka azonnal egy csónakot küldetett, hogy a hadtestparancsnokot áthozza. – Az én első gondolatom is az volt, hogy ezzel átmegegyek én is, ám mivel arra a kérdésemre, hogy a hadtestparancsnok biztosan Szabácsra tartózkodik-e, azt a választ kaptam, lehet, a „gözkomppal” már átjött, úgy döntöttem, hogy nem tartok a csónakkal, hanem megvárom, míg visszatér, és vagy áthozza a

hadtestparancsnokot, vagy legalább felvilágosítást tud adni a hollétéről. Ha átmentem volna, az a veszély állhatott volna elő, hogy elszakadok a hadtestparancsnoktól, ami megakadályozta volna feladatom teljesítését.

A csónak áthaladásának idejét arra használtam fel, hogy az autót kivigyem a tűzből.

Mikor a helyséből gyalog a hídfőhöz visszamentem, megtudtam, hogy a hadtestparancsnok tényleg már hosszabb idővel ezelőtt ájtott, sajnos azonban senki sem tudta nekem megmondani, hogy pillanatnyilag hol található. – Hosszas, hiábavaló keresés után hallottam, hogy autóval Jarakba ment. Utána akartam hajtani, az út azonban úgy el volt dugulva a leírhatatlan rendetlenségben lévő trénnel, hogy ebben az irányban lehetetlen volt előrejutni.

Mivel közben néhány tisztól azt a felvilágosítást kaptam, hogy a hadtestparancsnok ismét *visszalovagolt* Klenakba, visszafordultam és hosszús keresés után a hídfőnél lévő vasútállomáson rátaláltam a hadtestparancsnokra.

Az összes úr, de főleg Őkegyelmessége Hortstein gyalogsági tábornok, igen izgatott hangulatban volt. – Én átadtam a szóban forgó ügydarabokat, mire Őkegyelmessége nyomban kinyitott egy borítékot, a hadseregparancsnokság parancsát hangosan felolvasta és kritizálta. – „*Csapatok bevagonírozása?! Képtelen vagyok [megtenni], ez a legtisztább bajtársgyilkosság lenne! Hiszen testvéreink odakint véreznek, nem hagyhatom őket cserben.*” – Bár a közelben nem voltak civilek, több legénységi állományú személy azonban igen, és az a tény, hogy ezek a kijelentések előttük történtek, továbbá Őkegyelmessége patetikus hangja úgy engem, mint az éppen ott lévő gróf Esterházy főhadnagyot a legkínosabban érintett. Az volt a benyomásom, hogy a hadtestparancsnok teljesen elveszítette a fejét, zavarodottságával, tervszerűtlen ide-odaszaladgálásával, céltalan jajveszékélésével a környezetét is demoralizálta. Teljességgel katonához nem méltóan, panaszkodó hangon festette le nekem a szerinte egészen reménytelen helyzetet, és élénken panaszolta, hogy nem találja a poggyszát.

Mivel nekem még a 7. hadosztályparancsnoksághoz is mennem kellett, leállítottam és kértem a kézbesítőív aláírását, mire Őkegyelmessége azt kérdezte, hogy egyből Péterváradra megyek-e. Válaszomra, hogy előbb még Szabácsra megyek a 7. hadosztályparancsnoksághoz, azt mondta, hogy neki adjam át az ennek a parancsnokságnak szóló ügydarabokat, ő majd alkalomadtán kézbesíteti őket, mivel én most úgysem tudok átjutni. Ezt megtagadtam, mivel az egyik boríték személyesen Őkegyelmessége báró Lütgendorf altábornagy úrnak volt címezve, egyébként pedig a hadtestparancsnokság törzsénél uralkodó állapotok semmiféle garanciát nem nyújtottak számomra arra, hogy a rám bízott ügydarabok pontosan a rendeltetési helyükre kerülnek.

Gróf Esterházy hadnaggal a hídon keresztül Szabácsra mentem, ahol az ő autója várt, amivel a 7. hadosztályparancsnoksághoz hajtottunk, ahol személyesen átadtam Őkegyelmessége báró Lütgendorf altábornagnak az ügydarabokat. Őkegyelmessége azt parancsolta, hogy várjak egy kicsit, mivel egy helyzetjelentést akar nekem átadni. A várakozás alatt gróf Esterházy hadnaggal elmentünk, hogy valamit lássak a városból, amely igen szomorú látványt nyújtott. Az utcák tele voltak csapatokkal és a trénnel. Minden lakás, minden üzlet kifosztva, minden holmi vad összevisszaságban az utcán.

A templomkertben nagy halom hullát láttam, kb. 80-at. Kérdésemre, hogy ez mi, gróf Esterházy hadnagy azt felelte, hogy lelőtt civil foglyok, akiket ma délelőtt végeztek ki. Ő épp akkor ért ide, mikor délelőtt 11 körül az utcán a templom előtt található csapatok vadul tüzelni kezdtek a foglyokra. Ő azonnal „tüzet szüntess”-t vezényelt, és felelősségre vonta az egészet passzívan végignéző gyalogsági hadapródot, aki azzal mentegetőzött, hogy egy számára ismeretlen tábornok jött az imént arra autón, és azt a parancsot adta, hogy a fogvatartottak közül – akik arra a hírré, hogy a szerbek a közelben vannak és már a várost lövik, nyugtalanodni kezdtek – a bolgárokat ki kell válogatni.[29] a többieket pedig le kell löni. – A katonák ezt hallották, és erre azonnal tüzelni kezdtek. Gróf Esterházy hadnagy közbeavatkozása már túl későn történt, az összes fogoly holtan vagy sebesülten hevert egy halomban. Délután 6 körül én még láttam ezt a hekatombát; a hullák még temetetlenül feküdtek a napon.

Mikor ezt követően hamarosan visszamentünk a 7. hadosztályparancsnoksághoz, egy autót láttam gyors tempóban elhajtani, melyben több tiszt volt. Azt hiszem, Hortstein gyalogsági tábornok volt az a törzsével.

Közben a 7. hadosztályparancsnoksághoz több jelentés érkezett be arról, hogy a harcoló csapatok, gyalogság és tüzérség kifogytak a lőszerből. A vezérkari főnök úr erre átadott nekem egy írásbeli parancsot a 38. lőszerosztal számára.

Gróf Esterházy hadnagy mondta nekem, hogy délelőtt a hadtestparancsnok az összes lőszeres kocsi a túlsó folyópartra irányította, és ez az oka a bekövetkezett lőszerhiánynak.

Éppen mikor én délután a hadtestparancsnoknál lejelentkeztem, adta ki a hadtest vezérkari főnöke a parancsot valamennyi közelben tartózkodó lovasnak, hogy lovagoljanak a lőszeres kocsi után és irányítsák vissza őket. A lőszer azután pontonokkal kell majd átszállítani. Ez meg is történt, és mikor én fél 7 körül Szabácsról visszajöttem, egy visszafelé tartó üres pontonnal keltem át a Száván.

A fentebb előadottakon túl az általában szófukar és ezekben a napokban igen kimerült gróf Esterházy hadnagy csupán általánosságban elmondta, hogy a hadtestparancsnok egészen lehetetlenül viseli magát. Egyáltalán nem boldogul a feladataival, és ő a legfőbb oka annak, hogy a dolgok most rosszul mennek.

Az összes tiszt, akivel Klenakban és Szabácson beszéltem, rendkívül el volt keseredve a hadtestparancsnok magatartása, viselkedése és intézkedései miatt, és panaszkodtak, hogy egyetlen ember tehetetlensége mindent tönkre tesz, és a csapatok fölöslegesen sok vért hullatnak.

Én annyira a látott szomorú állapotok hatása alatt voltam, hogy visszatértemkor, hajnali 3 körül (VIII. 18-án), kötelességemnek éreztem a vezérkari osztály ügyeletes tisztjének, Melnicky alezredesnek a tapasztalataimat kendőzetlenül jelenteni.

Wettstein hadnagy

Jelzet: Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, Neue Feldakten, Armeoberkommando (=AOK), 516. Res. – Eredeti kézirat, aláírással.

[1] Rodolphe Archibald Reiss (Hausach, 1875. július 8. – Belgrád, 1929. augusztus 7.) Közöttük különösen: *Report Upon the Atrocities Committed by the Austro-Hungarian Army During the First Invasion of Serbia*. London, 1916; *Infringements of the Rules and Laws of War Committed by the Austro-Bulgaro-Germans. Letters of a Criminologists on the Serbian-Macedonian Front*. London, 1919.

[2] JERÁBEK, RUDOLF: *Potiorek. General im Schatten von Sarajevo*. Verlag Styria, Graz-Wien-Köln, 1991.

[3] POLLMANN FERENC: A szerbekkel szembeni osztrák–magyar atrocitások az első világháború kezdetén. Sabác, 1914. augusztus 17. *Hadttörténelmi Közlemények*, 2009/3. 715–730.; Uő: Atrocitás-propaganda és az osztrák–magyar–szerb háború. In: *Propaganda – politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban*. Szerk.: IFJ. BERTÉNYI IVÁN – BOKA LÁSZLÓ – KATONA ANIKÓ: OSZK, Budapest, 2016, 75–85.; Uő: Šabac, churchyard, 17th of August 1914. (Notes to an investigation). In: *Branicevo in the history of Serbia*. Szerk.: NIKOLIĆ, JASMINA – MITROVIĆ, MOMČILO. Beograd, Istorijiski arhiv Pozarevac – Institut za noviju istoriju Srbije, 91–98; Uő: Jus in bello and the First World War: the Case of Austria–Hungary. In: *Military Conflicts in the 20th Century – Political and Military Aspects*. Szerk.: KOZERAWSKI, DARIUSZ S. National Defence University Publishing House, Warsaw, 2010, 51–59.

[4] HOLZER, ANTON: *Die andere Front: Fotografie und Propaganda im Ersten Weltkrieg*. Primus Verlag, Darmstadt, 2007; Uő: *Das Lächeln der Henker: Der unbekannteste Krieg gegen die Zivilbevölkerung 1914–1918*. Primus Verlag, Darmstadt, 2008.

[5] Komitács: a megszállók ellen harcoló szerb önkéntes, partizán.

[6] JÓZSEF FŐHERCEG: *A világháború, amilyennek én láttam*. 1. kötet. Bp., 1926, 36.

[7] Lothar Hortstein, Edler von (Olmütz, 1855. október 15. – Troppau, 1944. augusztus 4.) osztrák–magyar gyalogsági tábornok. A világháború elején a LX. hadtest parancsnoka, de már 1914. augusztus végén felmentik, majd október 1-jével nyugdíjazták.

[8] A vizsgálóbizottság történetére: DOPPELBAUR, WOLFGANG: *Zum Elend noch die Schande. Das altösterreichische Offizierskorps am Beginn der Republik*. Wien, Österreichischer Bundesverlag, 1988.

[9] Tersztyánszky Károly (Szokolca, 1854. október 28. – Bécs, 1921. március 7.) osztrák–magyar vezérezredes, az események idején a IV. hadtest parancsnoka. A világháború későbbi szakaszában a 3., illetve a 4. hadsereg parancsnoka.

[10] Kasimir Lütgendorf báró (Graz, 1862. december 31. – Bécs, 1958. július 28.) osztrák–magyar gyalogsági tábornok. A világháború alatt előbb a 7., majd a 31. gyaloghadosztály, később a XXI. hadtest parancsnoka.

[11] HOLZER: *Das Lächeln der Henker...* 120–121.

[12] Alfred Zedtwitz gróf (Asch, 1858. december 12. – Dunkelsberg, 1940. január 9.) osztrák–magyar altábornagy.

[13] Oskar Potiorek (Kreuth bei Bleiberg, 1853. november 20. – Klagenfurt, 1933. december 17.) osztrák–magyar tábornagy.

[14] Wettstein János (Budapest, 1887. június 20. – Locarno, 1972. október 21.) jogi és államtudományi doktor, diplomata, a két világháború között prágai és berni követ.

[15] Karl Glöckner vezérkari alezredes vallomása.

[16] Gróf Esterházy Móric (Majkpuszta, 1881. április 27. – Bécs, 1960. június 28.) arisztokrata, politikus. 1917. június 15-től augusztus 23-ig Magyarország miniszterelnöke.

[17] Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, Neue Feldakten, Armeeeoberkommando (=AOK), 516. Res.

[18] Seiner Exzellenz.

[19] Kommandanten.

[20] General der Infanterie.

[21] Laufendes Jahres.

[22] Generalmajor.

[23] Leutnant in der Reserve.

[24] Leutnant.

[25] Grafen.

[26] Infanterietruppendivisionskommando.

[27] Feldmarachleutnant.

[28] A szerző saját fordítása.

[29] Az internáltak között lévő állítólagos bolgárok ugyancsak az ügy tisztázatlan részleteinek a számát szaporítják. Jóllehet erre a körülményre a vizsgálatok során soha sem vetült külön figyelem, mégis különös, hogy mindkét tanúvallomás – Wettstein és Glöckneré – megemlíti. Nyilván felmerül a kérdés, honnan kerültek bolgárok a foglyok közé, de még inkább, hogy a parancsot kiadó tábornok miként lehetett tisztában a létezésükkel, nem utolsósorban pedig az, hogy miért nem gondoskodtak a parancs ezen részének a végrehajtásáról. Nincs nyoma ugyanis annak, hogy az állítólagos bolgárok nem kerültek volna az áldozatok közé.

Címkék:

[hadijog](#) ^[8]

[háborús bűn](#) ^[9]

[Szabács](#) ^[10]

[Osztrák–Magyar Monarchia](#) ^[11]

[Wettstein János](#) ^[12]

[Esterházy Móric](#) ^[13]

[Lothar Hörtstein](#) ^[14]

Kiadás: 18. évfolyam (2018) 1-2. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/a-szabacsi-meszarlal-egy-kozvetett-tanuvallomas-az-1914-augusztus-17-i-verengzes-ugyeben>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/a-szabacsi-meszarlal-egy-kozvetett-tanuvallomas-az-1914-augusztus-17-i-verengzes-ugyeben>

[2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-szabacsi-meszarlal/szavamentiharcokpage1.jpg>

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-szabacsi-meszarlal/chabatz.jpeg>

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-szabacsi-meszarlal/ozseffohercegaszavanal.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-szabacsi-meszarlal/reisszobrabelgradban.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/a-szabacsi-meszarlal>

[7] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/wettstein01.jpg>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hadjog>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/haborus-bun>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szabacs>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia-0>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/wettstein-janos>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/esterhazy-moric>

[14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/lothar-hortstein>